

ZASTUPANJE OSOBA S INVALIDITETOM U SUDSKIM POSTUPCIMA RADI LIŠENJA I VRAĆANJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI: JE LI ZASTUPNIČKI POTENCIJAL I UČINAK PUN I (IS)KORIŠTEN?

Prethodno znanstveno priopćenje

UDK 347.6-056.26

347.91-056.26

341.231.14(4)

340.5

Primljeno: 16. siječnja 2023.

Aida Babović*

Obiteljski zakon iz 2015. utjelovljuje, među inim, procesne novine u pogledu zastupanja osoba s invaliditetom u sudskim postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti. U radu se (empirijski) obrađuje procesni institut zastupanja, kao i pozicija drugih procesnih subjekata: osoba s invaliditetom, suda, predlagatelja, vještaka. Iz međunarodnopravnog aspekta istražuje se internaliziraju li se standardi zastupanja u referentnim sudskim i zastupničkim praksama sadržani u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom i Europskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i temeljenih sloboda. Naposljetku, iznose se zaključci o rezultatima provedenog empirijskog istraživanja, prijedlozi za ojačavanje zastupničkog i sudačkog djelovanja, aktivizma te discipline, kao i za unapređivanje procesnopravne zaštite i osiguravanja pravne sigurnosti istraživačke (ciljne) skupine osoba s invaliditetom.

Ključne riječi: Centar za posebno skrbništvo, posebni skrbnici, postupak radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti, test razmjernosti, anticipirane naredbe

---

1. UVOD

„Znam da su prava svih bića vrijedna zastupanja.“ Riječ je o stihu iz pjesme kineskog lirika Jidi Majie,¹ koji se izravno naslanja na temu – zastupanje osoba s invaliditetom u sudskim postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti. Iako je stih sublimat pjesnikove lirske istančanosti i alegoričnosti, iz doslovnosti stiha *prima facie* kristalizira se ljudskopravaška misao(nost) te svijest o vrijednosti pravne univerzalnosti.

Općepoznato je da su osobe s invaliditetom u povijesti bile u marginaliziranom i podređenom položaju te da nisu imale prilike ravnopravno sudjelovati u svim sferama društvenog života.² Retrospektivan pogled i motrenje razotkriva opetovane neinkluzivne

---

* Aida Babović, doktorandica na poslijediplomskom doktorskom studiju iz građanskopravnih i obiteljskopravne znanosti, Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet; sveučilišna specijalistica građanskopravnih i obiteljskopravni znanosti zaposlena u Hrvatskom zavodu za socijalni rad, Područnom uredu Čakovec

¹ Jidi, Majia, *Rapsodija u crnom*, Durieux, Zagreb, 2016, str. 159.

² Najman Hižman, Elizabeta; Leutar, Zdravka; Kancijan, Silvija, *Stavovi građana prema osobama s invaliditetom u Hrvatskoj u usporedbi s Europskom unijom*, Studijski centar socijalnog rada, Zagreb, 2008, str. 72.

prakse, koje su se ocrtavale u njihovu degradiranju, impersonaliziranju te diskriminaciji uopće. Štoviše, osobe s invaliditetom obilježavali su različiti pristupi, od potpune obezvrijeđenosti i obespravljenosti do određenog stupnja društvenog uvažavanja.³

S druge strane, u današnjici postoje mnoge (ne)obvezujuće supranacionalne konvencije i preporuke, koje zagovaraju nove modele zastupanja osoba s invaliditetom, osiguravajući protekciju, promociju i afirmaciju njihovih prava, potreba i interesa. Usprkos tomu, u suvremenim društvima one počesto ostaju deklarativnima, samo na papiru, instrumentalnima te nedostatno ili nepravilno internaliziranima u stvarnome, posebice pravnome životu. Uz to, nerijetko se bilježi (su)postojanje duboko uvriježenih društvenih predrasuda, stereotipnih sudova i toposa o osobama s invaliditetom. To će reći da je vrijednosni etos društva spram osoba s invaliditetom bio i jest obilježje društvene neosviještenosti, nerazvijenosti te neotvorenosti. Kako rezonira (pri)gušen glas i promisao iz vizure osobe s invaliditetom, ilustrativno je portretirano u završnom auto/refleksivnom ogledu A. Zlatar u noveli *Otpadnik*⁴ iz 2011.

U ovome radu aktualizirat će se zastupanje osoba s invaliditetom u sudskim postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti u svjetlu novog, suvremenog Obiteljskog zakona⁵ iz 2015. (Su)razlog za obrađivanje (procesnog) instituta zastupanja u navedenim vrstama sudskih postupaka jest (i) alarmantan indeks, koji pokazuje da je RH u 2016. imala najveći broj osoba lišenih poslovne sposobnosti među zemljama Europske unije.⁶ Štoviše, prema statističkim podacima Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike u 2020. godini u RH je bila 17.861 osoba lišena poslovne sposobnosti, a od naznačenog broja čak 8326 osoba bilo je potpuno lišeno poslovne sposobnosti.⁷ Povrh toga, ocjena stanja obiteljskopravne zaštite osoba s invaliditetom u RH prikazana je u Strategiji razvoja sustava socijalne skrbi (2011.–2016.), gdje je navedeno da stanje obiteljskopravne zaštite odraslih članova obitelji pod skrbništvom nije zadovoljavajuće.⁸

Radi iznalaženja modusa za rješavanje *supra* navedenih negativnih pojavnosti, putanja i trendova glede osoba lišenih poslovne sposobnosti ciljevi rada sastoje se u istraživanju zakonitosti, učinkovitosti i inkluzivnosti zastupanja osoba s invaliditetom u postupcima

³ Žunić, Zdenko, *Profesionalnom rehabilitacijom u 21. stoljeće*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2001, str. 19.

⁴ Jones, Sadie, *Otpadnik*, izvadak iz ogleda A. Zlatar, pod naslovom: *Što nije u redu s tobom?*: „kada je netko otpadnik od društva, od obitelji, od bilo koje socijalno dominantne grupe, uvijek se možemo pitati s koje strane zapravo gledamo poziciju onoga koji je otpao, koji je obiteljska sramota, crna ovca, društveni nezadovoljnik, marginalac? Protagonist Lewis izgrađuje svijest o vlastitoj posebnosti, ne prihvaća nametnutu krivnju, i bez obzira na gotovo potpunu socijalnu izolaciju, uspijeva kao otpadnik zadržati pravo na prostor, odnosno vlastitu budućnost. Svoju odbačenost pozicionira kao povlaštenu poziciju marginalca: s margine, s društvenog ruba, uvijek se vidi bolje negoli iz samoga centra.“ Algoritam, Zagreb, 2011, str. 307.

⁵ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/2015, 98/2019, 47/2020, dalje u tekstu: ObZ/15.

⁶ Usp: <https://www.in-portal.hr/in-portal-news/vijesti/9003/ministrice-opacic-hrvatska-u-eu-ima-najveci-broj-osoba-lisenih-poslovne-sposobnosti> (12. svibnja 2022.).

⁷ <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Odluke/Godisnje%20statistic ko%20izvjesce%20u%20RH%20za%202020.%20godinu.PDF> (2. lipnja 2022).

⁸ Rešetar, Branka; Aras Kramar, Slađana; Lucić, Nataša; Medić, Ines; Šago, Dinka; Tucak, Ivana; Mioč, Petra, *Suvremeno obiteljsko pravo i postupak*, Pravni fakultet Sveučilišta u Osijeku, Osijek, 2017, str. 210.

radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti te inkluzivnosti i učinkovitosti korespondentnih odredaba ObZ/15. U sklopu rada provedeno je empirijsko istraživanje metodom studije slučajeva uvidima u sudske predmete radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti u četirima (naj)većim sudovima u RH,⁹ apliciranjem uzorka koji je uključivao 200 predmeta radi lišenja poslovne sposobnosti, odnosno 300 predmeta radi vraćanja poslovne sposobnosti u referentnome razdoblju od 1. 11. 2015. do 31. 12. 2020. godine. Na temelju uvida u sudske predmete nastoji se odgovoriti na pitanja ostvaruju li osobe s invaliditetom pravo na saslušanje u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti, sudjeluju li njihovi zastupnici, osobno i neposredno, u sudskim raspravama te ima li zastupanje osoba s invaliditetom odgovarajuće korelate u sudskim odlukama. U fokusu je istraživanja i pitanje primjene testa razmjernosti u sudskoj praksi te propisanih standarda zastupanja osoba s invaliditetom statuiranih Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom¹⁰ i Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.¹¹

U drugome dijelu rada sadržana je analiza i rasprava određenih aspekata zastupanja osoba s invaliditetom u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti, uz uzimanje u obzir rezultata empirijskog istraživanja. Budući da je upravo povećanje broja osoba s potpunom poslovnom sposobnošću društveni ideal, kao i svake osobe (s invaliditetom) individualno, u trećemu dijelu rada analizirat će se rezultati empirijskog istraživanja glede zastupanja osoba s invaliditetom u postupcima radi vraćanja poslovne sposobnosti. Potom slijedi dio o konvencijskim standardima zastupanja sadržanima u KPOI-ju i EK te o provođenju testa razmjernosti u praksi sudskih postupaka koji su obuhvaćeni istraživanjem (v. *infra ad* 4.). Razlog je to što je od strane Europskog suda za ljudska prava¹² doneseno nekoliko presuda protiv RH,¹³ uslijed čega je ona pozivana na obeštećivanja osoba (lišenih poslovne sposobnosti).

U petom, završnom dijelu rada raspravlja se, među inim, o prijepornim i problemskim procesnopравnim pitanjima u pogledu zastupanja osoba s invaliditetom u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti te se iznose zaključci, uz uvažavanje rezultata empirijskog istraživanja. Uz to, istaknuti su prijedlozi *de lege ferenda* u cilju normativnog

---

⁹ Općinski građanski sud u Zagrebu, Ul. grada Vukovara 84; Općinski sud u Rijeci, Ul. žrtava fašizma 7; Općinski sud u Splitu, Sv. Križ, Dračevac bb; Općinski sud u Osijeku, Europska avenija 7; dalje u tekstu: OGS ZG, OS ST, OS OS te OS RI.

¹⁰ Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 6/2007, 3/2008, 5/2008, dalje u tekstu: KPOI.

¹¹ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/1997, 6/1999, 14/2002, 13/2003, 9/2005, 1/2006, 2/2010, dalje u tekstu: EK.

¹² Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu, dalje u tekstu: ESLJP.

¹³ Hrabar, Dubravka; Korać Graovac, Aleksandra; Majstorović, Irena; Čulo Margaletić, Anica; Stažnik, Štefica; Šimović, Ivan, *Presude o skrbništvu i lišenju poslovne sposobnosti Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021, vidi u citiranoj publikaciji analize presuda: *X. i Y. protiv RH*, zahtjev br. 5193/09 od 3. studenog 2011., *A. K. i L. protiv Hrvatske*, zahtjev br. 37956/11 od 8. siječnja 2013., str. 13 i 63.

razvijanja procesnog instituta zastupanja osoba s invaliditetom te prakse u njegovoj primjeni.

2. ZASTUPANJE OSOBA S INVALIDITETOM U SUDSKIM POSTUPCIMA RADI LIŠENJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI

2.1. Općenito

Iz normativnog sadržaja odredbe čl. 234. st. 1. ObZ/15 proizlazi da se u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti odlučuje o ljudskim pravima i temeljnim slobodama osoba s invaliditetom. U toj vrsti sudskih postupaka osobe bivaju lišene poslovne sposobnosti zbog duševnih smetnja ili drugih razloga uslijed kojih nisu sposobne brinuti se o nekom od svojih prava, potreba, interesa. Ili se pak lišavaju poslovne sposobnosti zato što ugrožavaju prava i interese drugih osoba o kojima su se dužne skrbiti. U želji da se pobliže odredi priroda spomenutih sudskih postupaka apostrofira se da je u suglasju s odredbom iz čl. 345. st. 3. ObZ/15 riječ o statusnim pravnim stvarima, točnije, o izvanparničnim postupcima predmet raspravljanja kojih je poslovna sposobnost osoba. Ona se odredbom čl. 18. st. 1. Zakona o obveznim odnosima¹⁴ određuje kao svojstvo osobe da vlastitim očitovanjem volje stvara pravne učinke, a stječe se punoljetnošću, izuzev iznimaka statuiranih u čl. 117. st. 2. ObZ/15 te u čl. 20. Zakona o radu.¹⁵

Odredbom čl. 1. Novele Zakona o područjima i sjedištima sudova iz 2022. godine¹⁶ određeno je da su općinski sudovi u sjedištima županijskih sudova, odnosno Općinski sud u Novom Zagrebu, nadležni, između ostalog, i za postupanje u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti. Iako je propisana nadležnost općinskih sudova u sjedištima županijskih sudova, odnosno Općinskog suda u Novom Zagrebu, u sudskim postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti za zastupanje osoba s invaliditetom u tim postupcima nadležan je Centar za posebno skrbništvo¹⁷ sa sjedištem u Zagrebu. Pritom se poslovi iz djelokruga CZPS-a obavljaju (i) u nekoliko podružnica predviđenih internim podzakonskim aktom.¹⁸ Što se tiče sastava suda, odraz načela monokratnosti u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti ostvaren je u odredbi čl. 434. ObZ/15.¹⁹

---

¹⁴ Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018, 126/2021, dalje u tekstu: ZOO.

¹⁵ Zakon o radu, Narodne novine, br. 93/2014, 27/2017, 98/2019, dalje u tekstu: ZOR.

¹⁶ Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o područjima i sjedištima sudova, Narodne novine, br. 21/2022, dalje u tekstu: Novela Zakona o područjima i sjedištima sudova.

¹⁷ Centar za posebno skrbništvo javna je ustanova čiji je osnivač RH (dalje u tekstu: CZPS), a njegov status, djelatnost i ustrojstvo određeno je Zakonom o Centru za posebno skrbništvo, Narodne novine, br. 47/2000 (dalje u tekstu: ZCZPS).

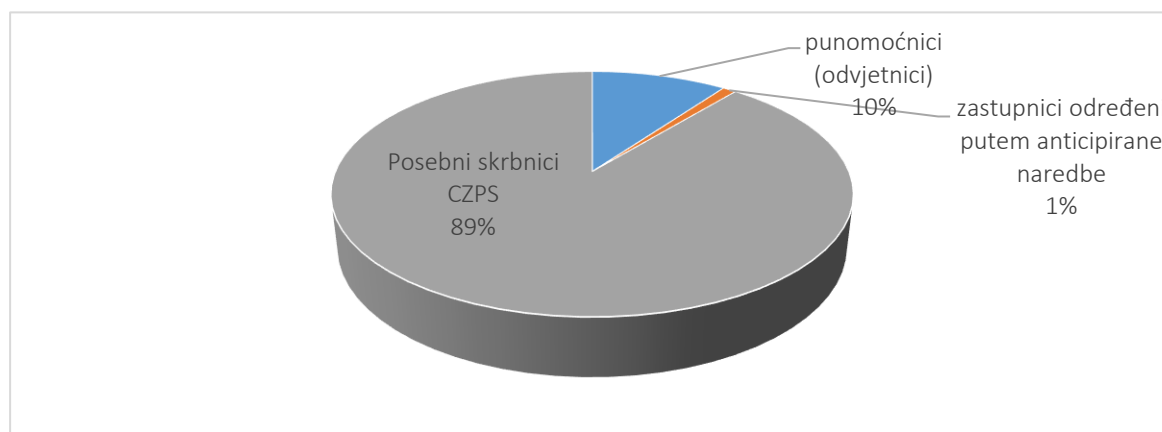
¹⁸ Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu i sistematizaciji radnih mjesta Centra za posebno skrbništvo, KLASA:003-08/21-03/1 od 24. 1. 2022., dalje u tekstu: Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu CZPS-a.

¹⁹ Odredbom čl. 434. ObZ/15 određuje se da u izvanparničnom postupku (radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti) u prvom i drugom stupnju sudi sudac pojedinac ako ovim Zakonom nije drukčije određeno.

2.2. Rezultati empirijskog istraživanja o zastupanju osoba s invaliditetom u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti

Rezultati empirijskog istraživanja pokazuju da su zastupnici osoba s invaliditetom u postupku radi lišenja poslovne sposobnosti bili oni određeni u čl. 241. st. 1.,²⁰ čl. 236. st. 6.21 te čl. 236. st. 2. ObZ/15,²² odnosno da su osobe s invaliditetom u analiziranoj vrsti sudskog statusnog izvanparničnog postupka imale propisane zastupnike. Ponderiranjem rezultata istraživanja ustanovljeno je da su najučestaliji zastupnici bili posebni skrbnici iz CZPS-a, zatim koincidiraju, iznimno rijetko, punomoćnici (odvjetnici), dok su najrjeđi zastupnici bili oni određeni anticipiranom naredbom.²³ Potonji vid zastupanja, zastupnici određeni anticipiranom naredbom, u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti prvi je put uveden u tuzemno obiteljskopravno uređenje Obiteljskim zakonom iz 2014.²⁴

Rad uspostavlja središnju temeljnu hipotezu o zakonitom, inkluzivnom i učinkovitim zastupanju osoba s invaliditetom kao bitnom prediktoru ishoda postupaka radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti te posljedično njihova punog i učinkovitog uključivanja i sudjelovanja u društvenoj zajednici. Jer upravo pravilno zastupanje osoba s invaliditetom u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti omogućuje njihovu uključenost u društvo te društvenu realizaciju i aktualizaciju.

Grafikon 1.

Prikaz vrste zastupnika u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti

Uzorak: 200 predmeta sudova obuhvaćenih istraživanjem (OGS ZG, OS ST, OS OS i OS RI)

²⁰ Odredbom čl. 241. st. 1. ObZ/15 propisuje se da će centar za socijalnu skrb imenovati posebnog skrbnika osobi u odnosu na koju je podnesen prijedlog za lišenje poslovne sposobnosti.

²¹ Odredbom čl. 236. st. 6. ObZ/15 propisuje se da će centar za socijalnu skrb, ako je osoba u odnosu na koju se vodi postupak radi lišenja poslovne sposobnosti u obliku javnobilježničke isprave odredila osobu za koju želi da je zastupa u postupku radi lišenja poslovne sposobnosti (anticipirana naredba), tu osobu imenovati posebnim skrbnikom ako ispunjava ostale pretpostavke za imenovanje skrbnikom.

²² Odredbom čl. 236. st. 2. ObZ/15 propisuje se da će centar za socijalnu skrb osobi za koju je pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti imenovati posebnog skrbnika, osim ako je ta osoba ovlastila punomoćnika.

²³ Vidi *infra* grafikon br. 1.

²⁴ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 75/2014, dalje u tekstu: ObZ/14.

Kolosalan normativni iskorak i uspjeh ObZ/15 glede zastupanja osoba s invaliditetom putem posebnih skrbnika iz CZPS-a bjelodaniji je uzmu li se digresivno u obzir rezultati istraživanja iz 2007., kada su u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti posebni skrbnici ovlašteni za zastupanje bili srodnici ili zaposlenici centra za socijalnu skrb.²⁵

Kontekstualiziraju li se stručni uvjeti propisani ZCZPS-om²⁶ te obrazovna kvalificiranost posebnih skrbnika iz CZPS-a propisana provedbenim propisom,²⁷ i to odredbom čl. 2. st. 1. i 2. Pravilnika o stručnim kvalifikacijama,²⁸ visoka zastupljenost posebnih skrbnika iz Centra u sudskim postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti trebala bi biti od najvećeg procesnopravnog značenja i vrijednosti za osobe s invaliditetom. Međutim, postoje pokazatelji koji govore u prilog tomu da CZPS bilježi nedostatak zaposlenih posebnih skrbnika,²⁹ neophodnih za efektivno te efikasno zastupanje osoba s invaliditetom.

Iako je Pravilnik o stručnim kvalifikacijama posebnih skrbnika podastro jak normativan odgovor izazovnostima zastupanja, rezultati empirijskog istraživanja govore o niskoj nazočnosti posebnih skrbnika u sudskim raspravama. Nerijetko su posebni skrbnici osobna nesudjelovanja na sudskim raspravama ispričavali podnescima. Kao razlozi izostajanja posebnih skrbnika sa sudskih rasprava navođeni su: službena spriječenost, bolest, korištenje godišnjih odmora, preklapanja sudskih ročišta i dr.³⁰

Analizirajući sadržaj podnesaka posebnih skrbnika iz CZPS-a, posebice oko merituma postupka, oni su u podnescima prigovarali prijedlozima predlagatelja, i to zbog: neosnovanosti prijedloga za lišenje poslovne sposobnosti, točnije njihove nepreciznosti, nepotpunosti, nekonkretiziranog i nesegmentiranog navođenja razloga za lišenje poslovne sposobnosti, ili su jednostavno prigovarali opreza radi.³¹ Paralelno, posebni su skrbnici prigovarali nalazima i mišljenjima vještaka glede navođenja poslova, mjera i

---

²⁵ Korać Graovac, Aleksandra; Čulo, Anica, *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom – novi pristup shvaćanju prava osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, vol. 61, br. 1, 2011, str. 100.

²⁶ Odredbom čl. 19. st. 1. ZCZPS-a propisuje se da stručni radnici u CZPS-u moraju imati najmanje tri godine radnog staža na stručnim poslovima u propisanom akademskom zvanju i akademskom stupnju.

²⁷ Pravilnik o izmjeni i dopuni Pravilnika o edukacijama, stručnim znanjima i vještinama potrebnim za komunikaciju s djetetom i odraslom osobom pravnik s položenim pravosudnim ispitom te dodatnim stručnim znanjima, vještinama i kompetencijama socijalnog radnika, psihologa i socijalnog pedagoga zaposlenog u Centru za posebno skrbništvo, Narodne novine, br. 131/2021, dalje u tekstu: Pravilnik o stručnim kvalifikacijama posebnih skrbnika.

²⁸ Odredbom čl. 1. Pravilnika o stručnim kvalifikacijama posebnih skrbnika određeno je da pravnik s položenim pravosudnim ispitom mora imati edukaciju iz područja zaštite prava djece i odraslih osoba u postupcima pred sudovima i drugim tijelima, propisanu zakonom kojim se uređuju obiteljski odnosi, u trajanju od minimalno 15 sati te temeljna znanja i vještine potrebne za komunikaciju s djetetom i odraslom osobom, koje može steći edukacijama ili programima u trajanju od minimalno 15 sati.

²⁹ Napomena: od dana 7. 1. 2020. u CZPS-u temeljem ugovora o radu na neodređeno vrijeme zaposlena su ukupno 22 zaposlenika, od toga 17 posebnih skrbnika pravnik s položenim pravosudnim ispitom te dva posebna skrbnika temeljem ugovora o radu na određeno vrijeme, vidi <https://www.czps.hr/centar/organizacija/97> (21. listopada 2022.).

³⁰ Vidi podnesak posebne skrbnice u predmetu OS RI R1 Ob-667/2017 od 11. listopada 2017.; podnesak posebne skrbnice u predmetu OS RI R1 Ob-302/2015 od 21. studenog 2016.

³¹ Tako vidi podnesak posebne skrbnice u predmetu OS OS R1-561/2019 od 28. veljače 2020.; podnesak posebne skrbnice u predmetu OS RI R1-156/2106 od 14. srpnja 2016.

radnji u pogledu kojih bi osoba trebala, odnosno morala biti lišenom poslovne sposobnosti, mišljenja o raspravnoj (ne)sposobnosti osoba, određivanja visine novčanih sredstava kojim osoba nije kadra samostalno raspolagati i dr.³²

U sklopu istraživanja analiza sudskih predmeta u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti upućuje na pojavnost poopćivih, a pokadšto neodređenih semantičkih sintagmi, što u nalazima i mišljenjima vještaka, što u prijedlozima predlagatelja za lišenje poslovne sposobnosti, što u dispozitivima i obrazloženjima sudskih odluka. Razlog tomu jest pogrešan smjer zaključivanja, poduprt linijom argumentiranja, i to *argumentum a maiori ad minus*. Takav radni pristup od strane predlagatelja i vještaka te način odlučivanja sudaca u suprotnosti je s načelom proporcionalnosti, kao i s potrebom procesnog individualiziranja te subjektiviranja (prava, potreba i interesa) osoba s invaliditetom.

U usporedbi s Obiteljskim zakonom iz 2003.³³ (postupovno) saslušanje stranaka u ObZ/15 impostirano je kao pravilo u odnosu na osobe prema kojima se provodi postupak radi lišenja poslovne sposobnosti.³⁴ To jest, procesno uključivanje osoba s invaliditetom u sudske postupke radi lišenja poslovne sposobnosti propisano je inkluzivnom i striktnom odredbom čl. 498. st. 3. ObZ/15.³⁵ Rezultati istraživanja sudskih predmeta u tim postupcima upućuju na okolnost da sudovi nisu redovito ni konzistentno izvodili dokazno sredstvo saslušanja osoba s invaliditetom. Time su kršili istaknutu odredbu ObZ/15 te su činili težu, apsolutno bitnu procesnu povredu odredbe čl. 354. st. 6. Zakona o parničnom postupku.³⁶ U konačnici, takvim su procesnim (ne)postupanjima osobama s invaliditetom povređivali i konvencijsko pravo na pristup sudu i pošteno suđenje iz čl. 6.1. EK.

Nepozivanje osoba s invaliditetom radi saslušavanja na ročišta ne može se opravdavati obrazloženjima sudskih odluka,³⁷ koja upućuju na nalaze i mišljenja vještaka o raspravnoj nesposobnosti osoba s invaliditetom. Naprotiv, Knol Radoja smatra ključnom mogućnost ostvarenja osobnog kontakta suca s osobom o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje, pledirajući time za potrebu izbjegavanja pretjeranog oslanjanja na medicinske

---

³² Vidi podnesak posebne skrbnice u predmetu OS ST R1 Ob-223/2018. od 15. travnja 2019.; rješenje OGS ZG u predmetu R1 Ob-1587/16-19 od 7. lipnja 2017.

³³ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 116/2003, 17/2004, 136/2004, 107/2007, 57/2011, 61/2011, 25/2013, dalje u tekstu: ObZ/03.

³⁴ Aras Kramar, Slađana, *Komentar Obiteljskog zakona, II. knjiga. Postupak pred sudom i prijelazne i završne odredbe*, Zagreb, Organizator d. o. o., 2022, (monografija), str. 614.

³⁵ Odredbom čl. 498. st. 3. ObZ/15 propisuje se da će sud saslušati osobu u odnosu na koju se provodi postupak.

³⁶ Zakon o parničnom postupku, Službeni list SFRJ, br. 4/1977 – 35/1991; Narodne novine, br. 26/1991, 53/1991, 91/1992, 112/1999, 88/2001 – v. čl. 50. Zakona o arbitraži, 117/2003, 88/2005 – v. čl. 129. Zakona o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona, 2/2007 – v. Odluku USRH od 20. prosinca 2006., 84/2008, 96/2008 – v. Odluku USRH od 9. srpnja 2008., 123/2008 – ispravak, 57/2011, 148/2011 – pročišćeni tekst, 25/2013, 89/2014 – v. Odluku USRH od 11. srpnja 2014., 70/2019, 80/2022, 114/2022, dalje u tekstu: ZPP.

³⁷ Tako u rješenju OS OS u predmetu R1 Ob-348/2020 od 16. prosinca 2020.; rješenju OS ST u predmetu R1 Ob285/18 od 7. veljače 2019.

dokaze.³⁸ Tomu treba pridodati da je, prema prevladavajućem stavu judikature ESLJP-a, sudjelovanje osobe s invaliditetom nužno u statusnom postupku ne samo radi iznošenja njezine obrane nego i zbog toga što sud, neposrednim saslušavanjem osobe, može stvoriti najobjektivnije mišljenje o njoj i njezinim zdravstvenim mogućnostima.³⁹

Okolnost da sud nije izveo dokaz saslušanjem osobe s invaliditetom može se eventualno opravdati u slučaju da se ta osoba nije odazvala pozivu suda, a dostava poziva bila je uredna.⁴⁰ Međutim, značajno je da procesne novine ObZ/15 iz odredbe čl. 440. st. 5. te čl. 441. t. 2. ObZ/15 omogućuju sudu da odredi prisilna sredstva te, primjerice, provede prisilno dovođenje osobe ustanovi li se da se osoba nije odazvala pozivu bez opravdanog razloga. Rezultati istraživanja pokazuju da sudovi u slučajevima stranačkog neposluha nisu koristili navedena represivna sredstva radi omogućivanja, izravnog i osobnog, saslušanja osobe na sudskoj raspravi.

Nesaslušavanje osobe s invaliditetom u postupku radi njezina lišavanja poslovne sposobnosti moglo bi se valjano argumentirati njezinim zdravstvenim stanjem, u skladu s odredbom čl. 498. st. 4. ObZ/15. U navedenoj procesnopravnoj situaciji sud je obvezan sastaviti službenu bilješku o tome (čl. 498. st. 4. ObZ/15). Rezultati istraživanja pokazuju da sudovi nisu sastavljali referentne službene bilješke. Međutim, oni su u obrazloženjima svojih rješenja navodili razloge nenaslušavanja, koji su se ticali nemogućnosti uspostavljanja komunikacije s osobom s invaliditetom uslijed bolesti te potencijalne opasnosti pogoršavanja zdravstvenog stanja te prouzrokovanja drugih štetnih posljedica izvođenjem tog dokaznog sredstva i dr.⁴¹ Na istom pravcu razmišljanja, u svjetlu slovenske izvanparnične sudske prakse, Zakon o nepravdnem postupku⁴² u čl. 61. st. 1. određuje da je sud dužan saslušati osobu s invaliditetom, osim ako utvrdi da bi saslušanje bilo štetno za njezino zdravlje ili da zbog njezina zdravstvenog stanja to nije moguće.⁴³

Rezultati istraživanja pokazuju da su se sudovi prilikom odlučivanja najviše rukovodili nalazima i mišljenjima vještaka, koje su u većini slučajeva prihvaćali prilikom donošenja rješenja u postupku radi lišenja poslovne sposobnosti.⁴⁴ Iz odredbe čl. 8. ZPP-a proizlazi da sud nije vezan nalazom i mišljenjem vještaka te da od njega može odstupiti i/ili zatražiti drugi nalaz i/ili mišljenje. Ističe se da sudačka sloboda znači i sudačku obvezu da o dokazu odluči samostalno, ne prebacujući odgovornost na vještake.⁴⁵ *Argumentum a*

---

³⁸ Knol Radoja, Katarina, *Povreda procesnih prava osoba s invaliditetom*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 65, 2015, str. 944.

³⁹ Vidi presudu ESLJP-a *Shtukarturov protiv Rusije*, zahtjev br. 44009/05 (27. lipnja 2008.).

⁴⁰ Vidi rješenje OGS ZG u predmetu R1 Ob-1717/17-23 od 24. srpnja 2018.

⁴¹ Vidi rješenje OS OS u predmetu R1 Ob-818/2019 od 2. listopada 2020., rješenje OS ST u predmetu R1-Ob-786/18 od 12. rujna 2019.

⁴² Zakon o nepravdnem postupku, Uradni list RS, br. 16/2019, dalje u tekstu: ZNP.

⁴³ Aras Kramar, Slađana, *Novi pravci reforme obiteljskih i statusnih izvanparničnih postupaka*, rukopis izlaganja autorice, *Reforma izvanparničnih prava*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2022, str. 11.

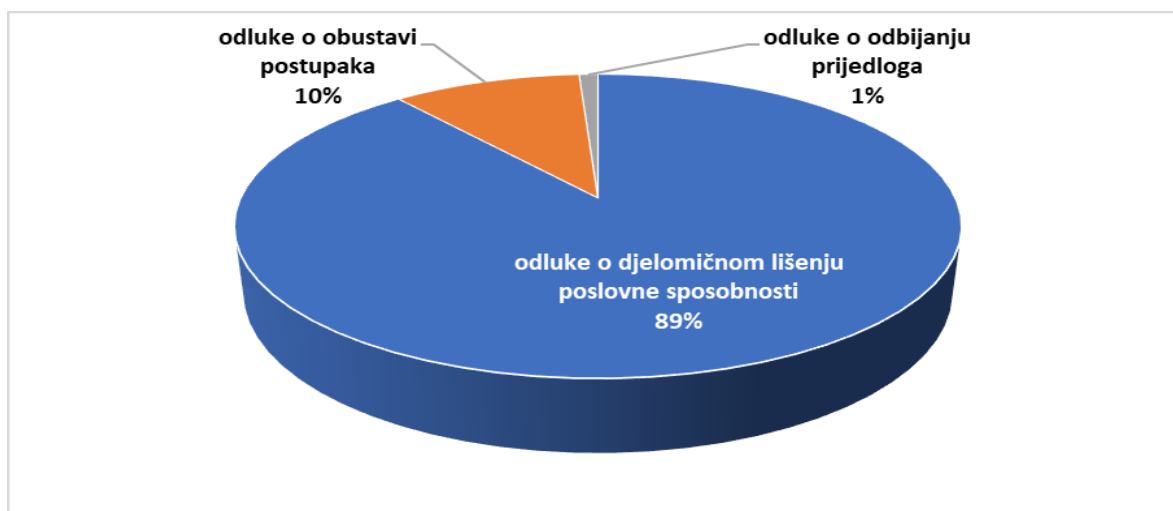
⁴⁴ Vidi rješenje OGS ZG u predmetu R1 Ob-1105/2016 od 24. travnja 2019.; rješenje OS ST u predmetu R1 Ob-578/2018-9 od 22. svibnja 2019.

⁴⁵ Uzelac, Alan, *Teret dokazivanja*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1999, str. 195.

coherentia, pravobraniteljica za osobe s invaliditetom ističe da sud tijekom postupka treba uzeti u obzir sve utvrđene činjenice imajući na umu načelo slobodne ocjene dokaza te da se ne mora nužno prikloniti nalazu i mišljenju vještaka.⁴⁶

Značajan rezultat empirijskog istraživanja upućuje na okolnost da je donesen iznimno visok, prevalentan broj rješenja o (djelomičnom) lišenju poslovne sposobnosti u odnosu na one o odbijanju prijedloga predlagatelja.⁴⁷ U kontekstu iznesenih rezultata otvara se pitanje bi li bilo manje rješenja o (djelomičnom) lišenju poslovne sposobnosti (razmjernijih, korespondentnijih) da su zastupanja osoba s invaliditetom te vođenje sudskih postupaka radi lišenja poslovne sposobnosti bili u cijelosti zakoniti, inkluzivni i učinkoviti.

Grafikon 2.

Prikaz donesenih sudskih rješenja u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti
Uzorak: 200 predmeta sudova obuhvaćenih istraživanjem (OGS ZG, OS ST, OS OS i OS RI)

3. ZASTUPANJE OSOBA S INVALIDITETOM U SUDSKIM POSTUPCIMA RADI VRAĆANJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI

3.1. Općenito.

Iz normativnog sadržaja odredbe čl. 502. st. 1. ObZ/15 proizlazi da se postupci radi vraćanja poslovne sposobnosti provode kada prestanu (su)postojati razlozi zbog kojih je osoba bila lišena poslovne sposobnosti. U spomenutoj vrsti sudskih postupaka sud može u skladu s odredbom čl. 502. st. 2. ObZ/15 donijeti odluku o potpunom ili djelomičnom vraćanju poslovne sposobnosti. Usporedbe radi u inverznim postupcima radi lišenja

⁴⁶ Pravobranitelj za osobe s invaliditetom, *Godišnje izvješće pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2021.*, str. 71, <https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-o-radu-pravobranitelja-za-osobe-s-invaliditetom-za-2021-godinu-podnositeljica> (3. listopada 2022.).

⁴⁷ Vidi *infra* grafikon br. 2.

poslovne sposobnosti sud može u skladu s odredbom čl. 234. st. 1. i 2. ObZ/15 donijeti samo odluku o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti. To je posljedica procesne novine sadržane u odredbi čl. 234. st. 2. ObZ/15, kojom je napušten institut potpunog lišenja poslovne sposobnosti u suvremenom obiteljskopравnom uređenju.

3.2. Rezultati empirijskog istraživanja o zastupanju osoba s invaliditetom u postupcima radi vraćanja poslovne sposobnosti

Analizirajući pitanja zakonitosti zastupanja u postupcima radi vraćanja poslovne sposobnosti, istraživanje je rezultiralo podacima iz kojih proizlazi da su osobe s invaliditetom zastupali u obuhvaćenim sudskim predmetima posebni skrbnici iz CZPS-a te punomoćnici (odvjetnici).⁴⁸ Pritom u predmetima sudova obuhvaćenih istraživanjem nije bio zabilježen slučaj zastupanja osobe s invaliditetom putem osobe određene anticipiranom naredbom.

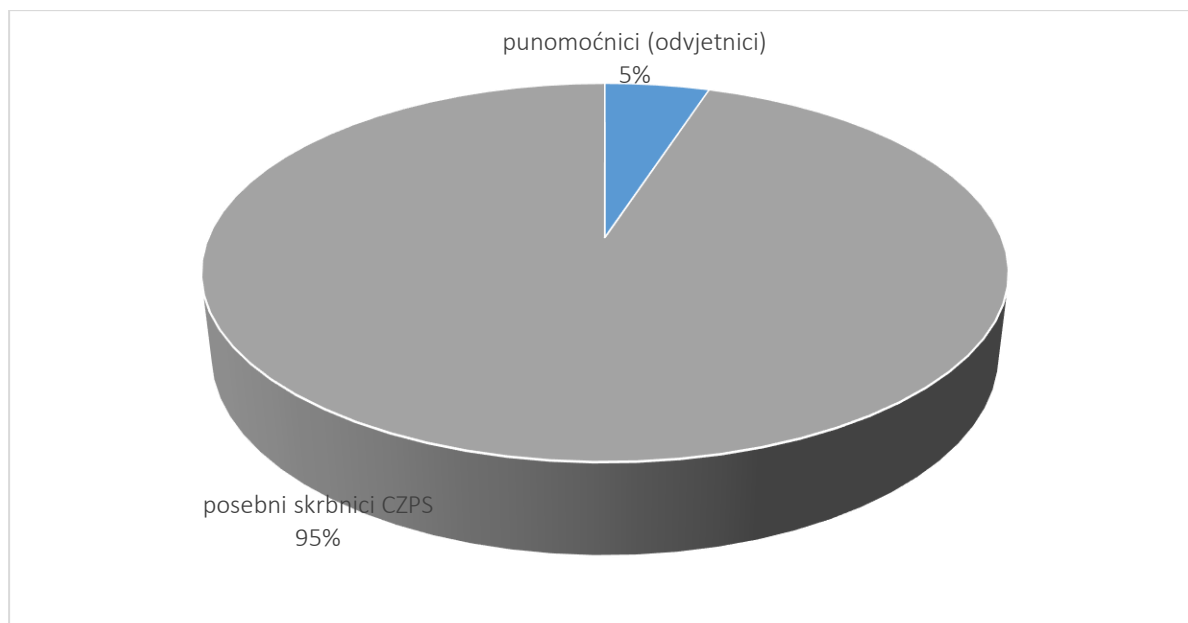
Polazeći od iznesenog rezultata, u kontekstu zastupanja osoba s invaliditetom putem posebnih skrbnika iz CZPS-a značajno je istaknuti da u ObZ/15 nije izriječno propisan način zastupanja tih osoba u postupku radi vraćanja poslovne sposobnosti, posebice imenovanje posebnih skrbnika iz CZPS-a. ObZ/15 u čl. 503. st. 3. propisuje, *argumentum a simili ad simile*, da se u postupku radi djelomičnog ili potpunog vraćanja poslovne sposobnosti primjenjuju na odgovarajući način odredbe o postupku radi lišenja poslovne sposobnosti. Uopćeno govoreći, treba uzeti da zakonska analogija nije odgovarajuće normativno rješenje u ovome statusno-pravnom području. Ona može prouzrokovati pravnu nesigurnost, neizvjesnost, arbitrarnost te neujednačenost u sudskoj praksi.

U doktrini obiteljskog procesnog prava nailazi se na shvaćanje da imenovanje posebnih skrbnika u statusnim postupcima jest (ili može prouzročiti) ograničavanje temeljnih ljudskih prava i sloboda.⁴⁹ (I) u stadiju prije samog pokretanja postupka radi lišenja poslovne sposobnosti, kada osoba ima status osobe s (potpunom) poslovnom sposobnošću, nezakonitim i/ili preuranjenim imenovanjem posebnog skrbnika radi zastupanja u tom postupku može dolaziti do povređivanja njezinih temeljnih ljudskih prava, interesa i sloboda. Polazeći od konvencijskih zahtjeva u pogledu pozitivnih obveza država članica te potrebe određivanja razmjernih mjera i mehanizama zaštite, osobe s invaliditetom i u postupcima radi vraćanja poslovne sposobnosti (i to sve dok takvi postupci postoje u pravnom sustavu) trebale bi imati osigurano zastupanje u vidu posebnih skrbnika iz CZPS-a za slučaj da nisu prethodno odredile svoje zastupnike po svome slobodnom odabiru (punomoćnike ili osobe određene anticipiranom naredbom). Na taj će se način u toj vrsti sudskih postupaka osigurati neophodna procesna zaštita, sigurnost i jamstva te učvršćivanje procesno-pravnog položaja osoba s invaliditetom.

---

⁴⁸ Vidi *infra* grafikon br. 3.

⁴⁹ Milas Klarić, Ivana, *Pravni status skrbnika kao jamstvo zaštite ljudskih prava odraslih*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010, str. 269–270.

Grafikon 3.

Prikaz vrste zastupnika u postupcima radi vraćanja poslovne sposobnosti
Uzorak: 300 predmeta sudova obuhvaćenih istraživanjem (OGS ZG, OS ST, OS OS i OS RI)

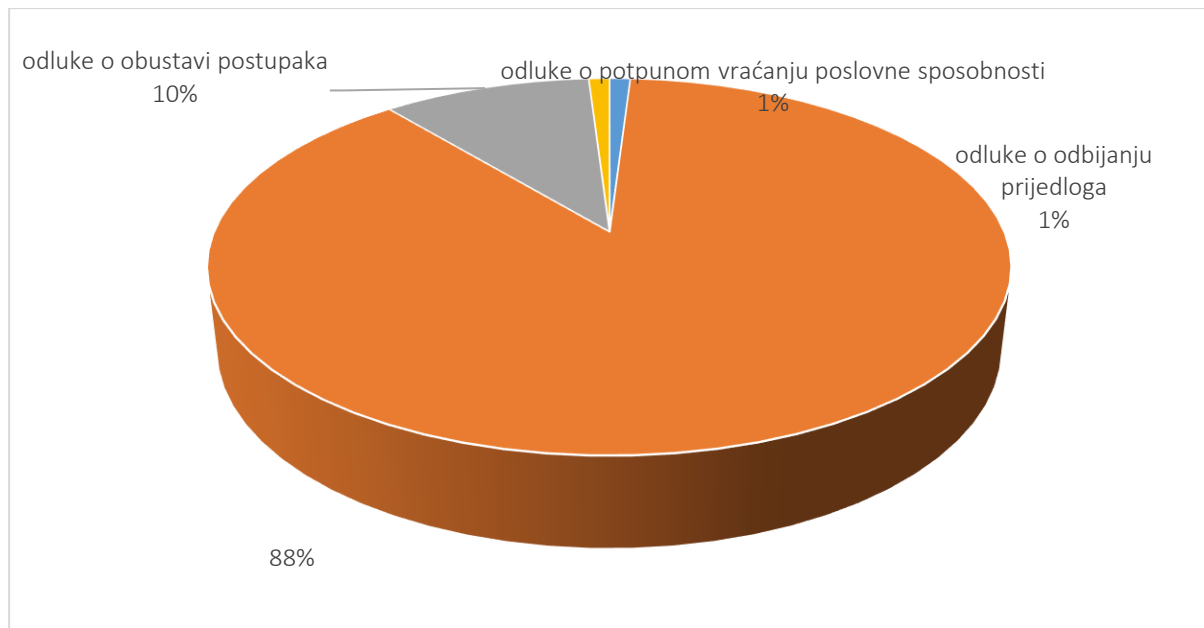
Premda su postupci radi vraćanja poslovne sposobnosti dijametralno suprotni postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti, rezultati istraživanja upućuju na elemente i zaključke približno jednakog sadržaja onima raspravljanim *supra ad 2* (kod postupaka radi lišenja poslovne sposobnosti). To vrijedi kako za okolnost neodazivanja posebnih skrbnika na ročišta u postupku tako i za protivljenje posebnih skrbnika prijedlozima predlagatelja i/ili nalazima i mišljenjima vještaka, odnosno za (ne)saslušavanje osoba s invaliditetom na ročištu u postupku itd.⁵⁰

Normativna *differentia specifica* glede tih dvaju sudskih postupka može se razvidjeti u aktivnoj legitimaciji osobe s invaliditetom za samostalno pokretanje postupaka radi vraćanja poslovne sposobnosti, propisanoj odredbom čl. 496. st. 2. ObZ/15. Opisano normativno rješenje, dakle, nije sadržano među odredbama u postupku radi lišenja poslovne sposobnosti. Osim toga, čini se prijepornim što ObZ/15 nije regulirao odnos između stalnih i posebnih skrbnika, posebice omeđio prava i obveze stalnih skrbnika u zastupanju osoba s invaliditetom te sudjelovanju na ročištima u postupcima radi vraćanja poslovne sposobnosti.

Sintetiziranjem rezultata istraživanja utvrđeno je da su sudovi donijeli minoran, zanemarivo nizak broj sudskih rješenja o potpunome vraćanju poslovne sposobnosti.⁵¹

⁵⁰ Vidi *supra ad 2.2.*

⁵¹ Vidi *infra* grafikon br. 4 te rješenje OS ST u predmetu R1-Ob-382/2017-7 od 14. rujna 2018.

Grafikon 4.

Prikaz donesenih rješenja u postupcima radi vraćanja poslovne sposobnosti
Uzorak: 300 predmeta obuhvaćenih istraživanjem (OGS ZG, OS ST, OS OS i OS RI)

(I) prema rezultatima istraživanja iz 2019. godine proizlazi da su odluke o potpunome vraćanju poslovne sposobnosti sudski raritet, odnosno da je u prosjeku jedno rješenje o potpunom vraćanju poslovne sposobnosti doneseno u jednoj godini.⁵² Štoviše, empirijsko istraživanje iz 2005., provedeno za vrijeme važenja ObZ/03, nije iznijelo na vidjelo nijedan slučaj u kojemu bi osobi poslovna sposobnost bila vraćena u potpunosti.⁵³

Iako institut potpunog vraćanja poslovne sposobnosti nije odgovarajuće zaživio u sudskoj praksi u RH, rezultati istraživanja pokazuju da je donesen iznimno visok broj rješenja o djelomičnom vraćanju poslovne sposobnosti,⁵⁴ što je izravna konzekvencija primjene preispitujuće odredbe čl. 557. st. 1. ObZ/15. Time je postignut (implementacijski) zakonodavčev odgovor na zahtjev iz čl. 12. t. 4. KPOI-ja o potrebi provjeravanja postojećeg osobnog statusa i skrbničke zaštite osoba s invaliditetom. Apostrofira se da rezultati istraživanja pokazuju da donesena sudska rješenja o djelomičnom vraćanju poslovne sposobnosti sadrže ujedno segmente i sadržaje lišenja poslovne sposobnosti u pogledu kojih osoba s invaliditetom ima ostati lišenom poslovne sposobnosti.⁵⁵ Na liniji promišljanja svrhovitosti napuštanja instituta lišenja poslovne sposobnosti iz tuzemnog statusnog zakonodavstva relevantno je tumačenje Odbora za prava osoba s invaliditetom

⁵² Babović, Aida, *Lišenje i vraćanje poslovne sposobnosti. Analiza sudske prakse prije i poslije promjene obiteljsko-pravnog zakonodavstva*, završni specijalistički rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2019, str. 89.

⁵³ Milas Klarić, Ivana, *Obiteljskopравни status osoba lišenih poslovne sposobnosti*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2005, str. 129–141.

⁵⁴ Vidi *supra* grafikon br. 4.

⁵⁵ Vidi rješenje OS ST u predmetu R1 Ob-235/2020 od 28. siječnja 2021.; rješenje OS OS u predmetu R1-192/2018 od 15. lipnja 2018.

iz Općeg komentara br. 1,56 vezano uz primjenu čl. 12. KPOI-ja, u skladu s kojim države članice nemaju obvezu lišavati osobe s invaliditetom poslovne sposobnosti, nego poduzimati odgovarajuće mjere i radnje za ostvarivanje prava na poslovnu sposobnost.

4. PRIMJENA EK I KPOI-JA U SUDSKIM POSTUPCIMA RADI LIŠENJA I VRAĆANJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI

4.1. Konvencijski standardi zastupanja osoba s invaliditetom

Standardi zastupanja osoba s invaliditetom glede postupaka radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti utjelovljeni su u odredbama iz čl. 4. t. 3., čl. 12. t. 4. te čl. 19. KPOI-ja, iz kojih se razaznaje da su državama članicama naložene obveze usmjerene na prakticiranje novih modela njihova zastupanja, naglašeno inkluzivnog karaktera, orijentacije i značaja. Ti statusni sudski postupci dotiču se same suštine osobnosti osobe s invaliditetom i ključni su za pristup sudjelovanju u društvu.⁵⁷ Posljedično, zastupnici su dužni osobama s invaliditetom u tim postupcima (su)odlučivanja omogućivati i pružati potrebnu podršku, pomoć, poticaj i pohvalu. Istaknuti inkluzivni koncepti zastupanja osoba s invaliditetom podrazumijevaju otklon i (od)micanje od ranijeg sustava supstitucijskog (surogatnog) zastupanja.

Normativna implementacija konvencijskih standarda iz EK te KPOI-ja o zastupanju osoba s invaliditetom vidljiva je u inkluzivnim odredbama čl. 233. st. 3., 4. i 5., čl. 241. st. 3. u vezi s čl. 240. st. 2. te čl. 243. st. 1. ObZ/15. Usprkos tomu što su navedenim odredbama ObZ/15 propisana (inkluzivna) procesna prava i obveze posebnih skrbnika iz CZPS-a, rezultati istraživanja upućuju na okolnosti da ih oni nisu u dostatnoj mjeri izvršavali u zastupanjima osoba s invaliditetom. Naime, rezultatima istraživanja ispostavlja se da posebni skrbnici nisu u dovoljnoj mjeri ostvarivali izravne (obavijesne, poučne) razgovore s osobama s invaliditetom niti su ih dostatno uključivali u procese donošenja odluka i poduzimanja radnji pred sudom.⁵⁸

Osim toga, u godišnjem izvješću (i) pravobraniteljica za osobe s invaliditetom upozorava na činjenice da posebni skrbnici često ne ostvaruju dostatan kontakt sa strankom te uglavnom ne prisustvuju ročištima.⁵⁹ Ukratko, ona upućuje na tehnička dostignuća,

---

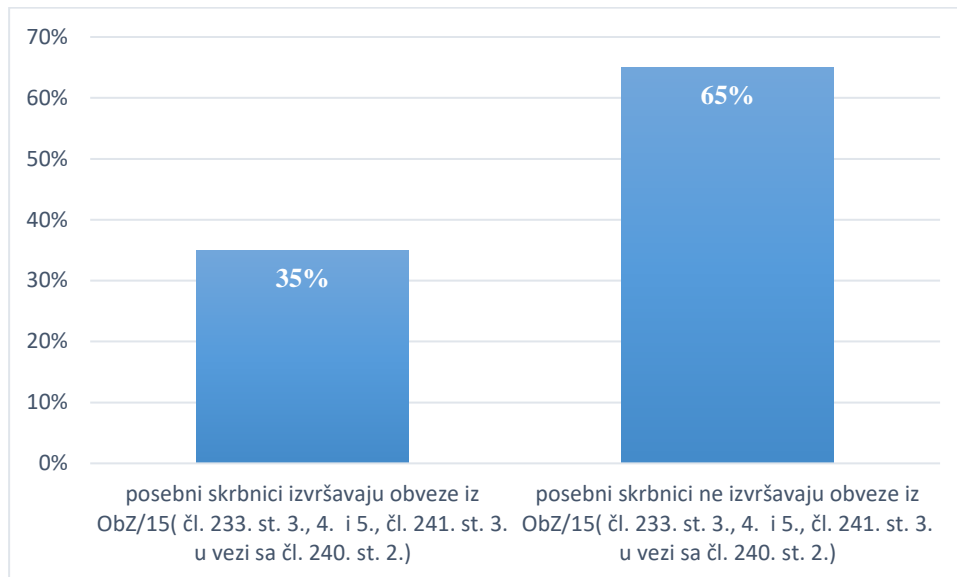
⁵⁶ General comment No. 1 (2014) Article 12: Equal recognition before the law, <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-1-article-12-equal-recognition-1> (4. studeni 2022.).

⁵⁷ Knol Radoja, Katarina; Fegeš, Matea, *Pravo osoba s duševnim smetnjama na saslušanje kao pretpostavka ostvarenja njihova prava na pristup sudu*, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2021, str. 536.

⁵⁸ Za obradu rezultata istraživanja vidi *infra* grafikon br. 5 u odjeljku 4.1.

⁵⁹ Pravobranitelj za osobe s invaliditetom, *op. cit.* u bilj. 46, str. 71.

informatičku povezanost i elektroničku komunikaciju te napredne asistivne (*sic!*) tehnologije, koje otvaraju nove mogućnosti uspostave komunikacije (...).⁶⁰

Grafikon br. 5.

Prikaz (ne)izvršavanja obveza posebnih skrbnika iz čl. 233. st. 3., 4. i 5., čl. 241. st. 3. u vezi s čl. 240. st. 2. ObZ/15

Uzorak: 500 predmeta radi lišenja odnosno vraćanja poslovne sposobnosti sudova obuhvaćenih istraživanjem (OGS ZG, OS ST, OS OS i OS RI)

Unatoč nezadovoljavajućim rezultatima empirijskog istraživanja u pogledu ostvarivanja kontakata s osobama s invaliditetom te njihova uključivanja u radnje zastupanja pred sudom utvrđeno je da su neki posebni skrbnici koji su sudjelovali u analiziranim predmetima primjenjivali i promicali postulate, tumačenja i shvaćanja ESLJP-a te standarde zastupanja iz čl. 8. st. 2. EK i čl. 4. t. 3., čl. 12. t. 4. te čl. 19. KPOI-ja. Oni su to činili podnošenjem podnesaka i očitovanja sudovima o obilaženjima i saslušavanjima osoba s invaliditetom ili su to činili izravnim iznošenjima i zastupanjima na sudskim raspravama.⁶¹

⁶⁰ *Ibid.*, str. 73.

⁶¹ Vidi podnesak posebne skrbnice u predmetu OS RI Ob-747/2016 od 10. siječnja 2018.; podnesak posebne skrbnice od 15. listopada 2019. u predmetu OS ST R1 Ob-592/17.

4.2. PROVOĐENJE TESTA RAZMJERNOSTI U POSTUPCIMA RADI LIŠENJA I VRAĆANJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI

Provođenje testa razmjernosti propisano je odredbom čl. 8. EK, prema kojoj se javna vlast neće miješati u ostvarivanje prava na privatni i obiteljski život, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira ili gospodarske dobrobiti zemlje te radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Na istom pravcu razmišljanja odredbe čl. 16. Ustava RH⁶² te čl. 12. st. 4. KOPI-ja određuju da zaštitne mjere primijenjene u korist osoba s invaliditetom imaju korespondirati njihovim potrebama i pravima, imajući u vidu minimalno ograničavanje njihovih temeljnih ljudskih prava i sloboda.

Lišenje poslovne sposobnosti jest krajnja mjera iz obiteljskopravne zaštite sadržana u ObZ/15 te ona prema shvaćanjima ESLJP-a predstavlja ozbiljno miješanje države u privatni i obiteljski život osoba.⁶³ Razlog je to što intervencijom nadležnih tijela u obiteljski život dolazi do promjene u pravnom statusu osoba.⁶⁴ Smatra se da je lišenje poslovne sposobnosti razmjerno ako se njime postiže balans između interesa pojedinca u smislu da mu se ne opterećuje pravo na privatnost te interesa države ga se stavi pod skrbništvo.⁶⁵

Empirijskim istraživanjem ispitivalo se provode li sudovi redovito i konzistentno test razmjernosti, odnosno primjenjuju li korespondentne odredbe čl. 8. st. 1. i 2. EK te čl. 12. st. 4. KOPI-ja.⁶⁶ Ono je iznjedrilo rezultate koji pokazuju da sudovi u natpolovičnoj većini obrađivanih predmeta nisu provodili test razmjernosti niti su se pozivali na referentne odredbe obiju internacionalnih konvencija.⁶⁷ Na srodnoj liniji razmišljanja rezultati istraživanja iz 2019. godine pokazuju da su sudovi djelomično primjenjivali odredbe EK, načela, maksime i doktrine ESLJP-a te da su prakse nacionalnih sudova djelomično usklađene sa standardima ESLJP-a.⁶⁸

---

⁶² Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 05/2014, dalje u tekstu: Ustav RH.

⁶³ Vidi presudu ESLJP-a *Ivinović protiv RH*, zahtjev br. 13006/13 (18. rujna 2014.), <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Presude%20i%20odluke//IVINOVI%C4%86,%20presuda.pdf> (3. prosinca 2022.).

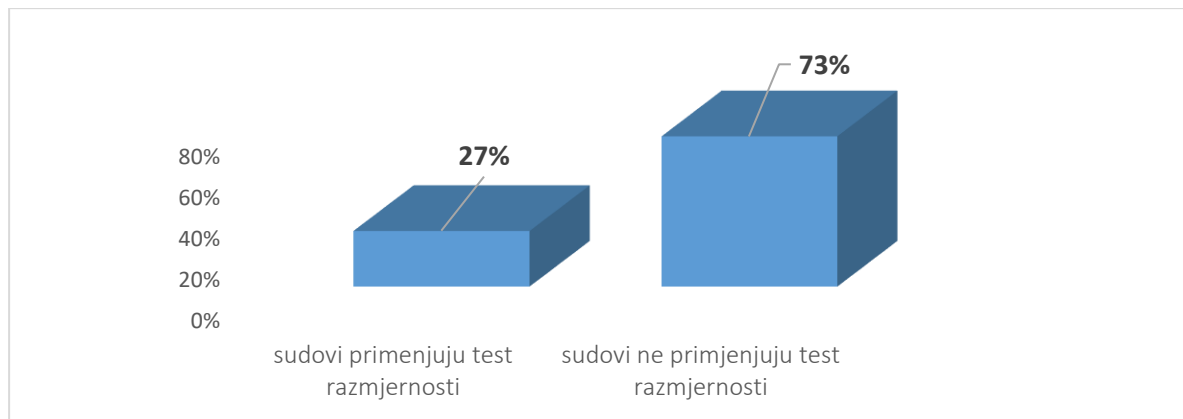
⁶⁴ Hrabar, Dubravka; Hlača, Nenad; Jakovac-Lozić, Dijana; Korać Graovac, Aleksandra; Majstorović, Ivana; Čulo Margaletić, Anica; Šimović, Ivan, *Obiteljsko pravo*, Narodne novine d. d., Zagreb, 2021, str. 36.

⁶⁵ Rittossa, Dalida, *Ustavopravna zaštita prava osoba s duševnim smetnjama*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, vol. 38, br. 3, 2017, str. 1082.

⁶⁶ Vidi *infra* grafikon br. 6.

⁶⁷ Vidi rješenje OS ST u predmetu R1 Ob-589/2017 od 16. svibnja 2018.; rješenje OGS ZG u predmetu R1 99/2016-19 od 18. prosinca 2017.

⁶⁸ Babović, *op. cit.* u bilj. 52, str. 90.

Grafikon br. 6.

Prikaz provođenja testa razmjernosti

Uzorak: 500 sudskih predmeta radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti: OGS ZG, OS ST, OS OS te OS RI

Procesnim odredbama čl. 496. do čl. 503. ObZ/15 uređen je postupak radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti. Među citiranim odredbama nema one o potrebi i obvezi provedbe testa razmjernosti od strane sudova. Međutim nedosljedno provođenje i primjenjivanje testa razmjernosti te korespondentnih odredaba Ustava, EK i KPOI-ja ne može se opravdati tom zakonskom prazninom ObZ/15.

Tek stanoviti normativni odjek konvencijskog zahtjeva o potrebi provođenja testa razmjernosti razvidan je u skrbničkom načelu iz čl. 221. te čl. 233. st. 2. ObZ/15, sukladno kojem skrbnička zaštita ima biti individualizirana, prilagođena i primjerena pravima, potrebama i interesima osobe s invaliditetom.

Kao pozitivni primjeri provođenja testa razmjernosti izdvajaju se sudske odluke o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti u kojima se suci pozivaju na čl. 8. EK te odredbe čl. 29. st. 1. te čl. 35. Ustava RH.⁶⁹ Slično tomu, u sudskoj odluci o djelomičnom vraćanju poslovne sposobnosti sudac provodi test razmjernosti primjenjujući čl. 12. KPOI-ja te čl. 8. EK na sljedeći način: „Kako je ograničenje prava predloženika, navedeno u izreci ovog rješenja zakonito, za navesti je da je ono i potrebno i nužno s obzirom na zdravstveno stanje predloženika te isto nije pretjerano zadiranje u njegova osobna prava, a na drugi blaži način se ne bi mogla postići svrha zaštite predloženika, čime je zadovoljen i tzv. test proporcionalnosti primijenjene mjere i ograničavanja osobnih prava predloženika iz EK-a (...).“⁷⁰

Cijeneći značajnost provođenja testa razmjernosti, pravobraniteljica za osobe s invaliditetom ističe da je sud dužan promišljati o tome je li lišenje poslovne sposobnosti

⁶⁹ Vidi rješenje OS OS u predmetu R1 Ob-17/2016 od 13. veljače 2019.; rješenje OS ST u predmetu R1 Ob-335/2020 od 29. travnja 2021.

⁷⁰ Vidi rješenje OS ST u predmetu R1 Ob-289/2020 od 7. svibnja 2021.; rješenje OS ST u predmetu R1 Ob-893/2020 od 1. lipnja 2021.

nužno te može li se cilj postići manje restriktivnim mjerama.⁷¹ Nastavno, tijekom provođenja testa razmjernosti u praksi sudskog postupka sudovi bi trebali utvrđivati je li nametnuto ograničenje imalo legitimni cilj te je li ono bilo razmjerno legitimnom cilju koji se nastojao ostvariti.⁷²

5. ZAKLJUČAK

5.1. Sinteza rezultata istraživanja

Novina suvremenog obiteljskopravnog uređenja jest (javna) ustanova CZPS, koja je nadležna, među inim, i za zastupanje osoba s invaliditetom u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti. Njome je ostvarena (institucionalna) procesnopravna platforma zastupanja, čime je procesni položaj osoba s invaliditetom u tim sudskim postupcima u RH uvelike podignut na višu ravan i kvalitetu.

Iako je zastupanjima putem posebnih skrbnika iz CZPS-a ostvaren opći trend jačanja procesnih prava osoba s invaliditetom u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti,⁷³ (sup)sumiranjem cjelokupnih rezultata empirijskih istraživanja uspostavlja se da ono pokazuje necjelovita, krnja obilježja inkluzivnosti, učinkovitosti te oživotvorenosti. Zastupnički potencijal nije (is)korišten u potpunosti, slijedom čega nisu proizvedeni ni odgovarajući procesni učinci od značenja i utjecaja za donošenje zakonitih, kvalitetnih i učinkovitih sudskih odluka. Ponajprije, bazični (tehnički, kadrovski) razlozi zbog kojih su postignuti rezultati empirijskih istraživanja u nedostatnoj mjeri prihvatljivi u pogledu zastupanja osoba s invaliditetom putem posebnih skrbnika leže u činjenicama što je CZPS brojem posebnih skrbnika potkapacitiran te nedostavno opremljen sredstvima i ljudskim resursima za terenski, sudsko-raspravni i uredovni rad.

Analiza predmeta u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti iznijela je na površinu rezultate koji su u partikularnim dijelovima (o)karakterizirani aporijskima, dubioznima te problemskima. Preciznije, neprihvatljivim, pa čak i paradoksalnim, pokazuju se rezultati prema kojima posebni skrbnici nisu, osobno i redovito, sudjelovali na sudskim raspravama u potrebnoj mjeri. Akcentira se da su oni svojim procesnim poslanjem i ulogom najodgovorniji za ishode sudskih postupaka jer na njima, između ostalog, leži dužnost upravljanja postupkom, a dijelom i teret dokazivanja, kao i poduzimanje drugih procesnih prestacija.

Negativan eho proizvode ostvareni rezultati, iz kojih se apodiktično saznaje o manjkavom i neredovitom saslušavanju i uključenosti osoba s invaliditetom u sudske rasprave, kao i nedovoljnom broju provedenih stručnih razgovora te neposrednih kontakta između

---

⁷¹ Pravobranitelj za osobe s invaliditetom, *op. cit.* u bilj. 46, str. 71.

⁷² Šarin, Duška, *Pravo na pristup sudu u praksi Europskog suda za ljudska prava*, Pravni vjesnik, Pravni fakultet Sveučilišta u Osijeku, vol. 31, br. 3–4, 2015, str. 285–286.

⁷³ Knol Radoja, Katarina, *op. cit.* u bilj. 38, str. 951.

osoba s invaliditetom i posebnih skrbnika. Krajnje podbacujući rezultati glede praktične primjene instituta zastupanja putem osoba određenih anticipiranim naredbama, izrazito nepoznati općoj, pa i akademskoj javnosti, govore o tomu da procesni potencijal zastupanja ni u tome obliku nije (is)korišten. Ne čudi nimalo najrjeđa pojavnost ovog načina zastupanja u sudskoj praksi, to više što ObZ/15 konzumira samo jednu odredbu u čl. 241. st. 2., koja pokriva odnosnu statusno-pravnu te procesnu situaciju.

Sveukupno sažimani rezultati empirijskog istraživanja svjedoče i o parcijalnoj inkluzivnosti i učinkovitosti korespondentnih odredaba ObZ/15 te nedostatnoj i nekonzistentnoj primjeni standarda, načela, doktrina iz KPOI-ja i EK. Nakon sumiranja ostvarenih rezultata istraživanja statuirana hipoteza u potpunosti je prihvaćena. Međutim rezultati istraživanja ne stvaraju niti obećavaju mogućnosti za puno i učinkovito uključivanje osoba s invaliditetom u društvenu zajednicu.

Nije netočno ni dvojbeno da su navedeni procesni nedostaci i propusti u zastupanjima proizašli iz vremena važenja ObZ/15 te koneksnih propisa (ZCZPS). No čini se da su propusti u zastupanju te sudskoj praksi postupaka radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti stvarani dekadama (i) od stupanja na snagu ObZ/03 naovamo. Stoga će biti potrebna, figurativno kazano, zakonodavčeva Arijadnina nit, u vidu nastavnih, normativnih de lege ferenda promjena, kao put izbavljenja iz prijepornih (procesnih) situacija.

5.2. O prijedlozima *de lege ferenda*

Neosporivo je da zastupanje putem posebnih skrbnika te ostvarivanje punopravnog procesnog (zastupničkog) potencijala, aktivizma i učinaka potpadaju pod najveće (procesne) vrijednosti, koje je neophodno trajno kultivirati, njegovati i razvijati. U tu svrhu pravozaštitni zakonodavni put trebao bi ići u smjeru osnivanja novih podružnica CZPS-a, omogućivanja dodatnog kadroviranja posebnih skrbnika te njihova kontinuiranog educiranja, osiguravanja dostatnih materijalnih sredstava potrebnih za zakonit, uključiv i učinkovit zastupnički rad i djelovanje.

Kako bi se otklonile normativne manjkavosti u ObZ/15, predlažu se legislativne intervencije u (pravnoj) budućnosti, npr. dopunjavanje odredbe čl. 241. st. 1. t. 1. propisivanjem zastupanja osoba s invaliditetom putem posebnih skrbnika iz CZPS-a i u postupcima radi vraćanja poslovne sposobnosti. Osim toga, u cilju razgraničavanja zastupničkih prava i dužnosti između stalnih skrbnika i posebnih skrbnika posebno bi trebalo promišljati u pravcu reguliranja prestanka prava stalnih skrbnika na zastupanje osoba s invaliditetom u postupcima radi vraćanja poslovne sposobnosti. Na taj način neće dolaziti do sudaranja u zastupničkim ulogama obaju skrbnika, stalnih i posebnih, na što su upozorili i rezultati dobiveni obradom predmeta obuhvaćenih empirijskim istraživanjem. K tomu, bilo bi potrebno izričito i jasno propisivanje prava, obveza i

odgovornosti svih triju predviđenih zastupnika u sudskim postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti.

Istraživanje upućuje na potrebu napuštanja prijepornih odredaba iz čl. 241. st. 3., čl. 242. st. 9., čl. 243. st. 1. ObZ/15, koje (samo) *mutatis mutandis* predviđaju primjenu drugih rješenja ObZ/15, i to u cilju postizanja procesne jasnoće, izričitosti, nedvosmislenosti te jedinstvenosti i ravnopravnosti u primjenjivanju pravnih propisa. Bilo bi, dakle, potrebno posebno i izričito urediti pitanja koja se odnose na posebne skrbnike u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti i postupanje centra za socijalnu skrb, a ne upućivati na odgovarajuća rješenja o stalnim skrbnicima. Uz to, predlaže se derogacija analogne odredbe iz čl. 503. st. 3.74 ObZ/15 te izričito propisivanje procesnih odredaba (i) za provođenje postupaka radi vraćanja poslovne sposobnosti.

Odredba čl. 498. st. 3. ObZ/15 propisuje obvezno saslušavanje osoba s invaliditetom u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti. S time u svezi predlaže se donošenje provedbenog propisa kojim će se propisati podzakonske pretpostavke za utvrđivanje mišljenja osoba s invaliditetom relevantnih za provedbu postupaka radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti, što od strane sudaca, što od strane posebnih skrbnika.

U nastojanjima suzbijanja neredovite i nekonzistentne primjene testa razmjernosti predlaže se izričito propisivanje elemenata za njegovo provođenje. Primjerice, propisivanje obveznog sudačkog identificiranja potreba osoba s invaliditetom, odnosno iz njih deriviranih prava i interesa te obrazlaganja (ne)razmjernosti svakog identificiranog sadržaja iz dijapazona poslovne sposobnosti koje bi trebale, odnosno morale bivati predmetom lišavanja.

Kada se govori o potrebnim kvalifikacijama sudaca, ističe se da Zakonom o sudovima⁷⁵ u čl. 37. st. 9. nisu propisani kriteriji koji bi trebali biti odlučni za postavljanje sudaca za rad u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti, što je zakonodavac očito ispustio iz vida stavivši u prvi plan djecu, dok se citiranim odredbom ne određuju osobe (ni djeca) s invaliditetom.⁷⁶ U praksi se nameće potreba organiziranja ciljanih, sustavnih, interdisciplinarnih edukacija između pravosudnih djelatnika, djelatnika centara za socijalnu skrb, liječnika i drugih djelatnika.⁷⁷ K tomu, propisivanje obvezne elektroničke

---

⁷⁴ Odredbom čl. 503. st. 3. ObZ/15 propisuje se da se u postupku radi djelomičnog ili potpunog vraćanja poslovne sposobnosti primjenjuju na odgovarajući način odredbe ovoga Zakona o postupku radi lišenja poslovne sposobnosti.

⁷⁵ Zakon o sudovima, Narodne novine br. 28/2013, 33/2015, 82/2015, 82/2016, 67/2018, 126/2019, 130/2020, 21/2022, 60/2022, dalje u tekstu: ZS.

⁷⁶ Aras Kramar, Slađana, *Obiteljsko sudovanje: o specijalizaciji i nadležnosti*, Zbornik radova s VIII. međunarodnog savjetovanja, Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, 2022, str. 10.

⁷⁷ Horvat-Alajbegović, Božena, *Usklađivanje uloge centra za socijalnu skrb u postupku lišenja poslovne sposobnosti s Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom*, Udruga Svitanje, Zagreb, 2012, str. 51.

komunikacije pojedinih dionika sustava međusobno rezultiralo bi i ostvarenjem načela žurnosti u provođenju tih postupaka.⁷⁸

Kratkoročne projekcije u pogledu zastupanja osoba s invaliditetom (iz)nalaze se u kontekstu da će osobe (s invaliditetom) u većoj mjeri određivati zastupnike sastavljanjem anticipiranih naredaba, odnosno da će češće angažirati (i) punomoćnike za zastupanje koristeći se institutom (i besplatne) pravne pomoći. Time će se omogućivati ostvarivanje autonomije volje i prava na samoodređivanje te brojnije i profesionalnije izjavljivanje pravnih lijekova, odnosno osiguravati pristup osobama s invaliditetom višim sudskim instancama te sudištima, Ustavnom sudu RH i ESLJP-u.

U svjetlu nove paradigme o poslovnoj sposobnosti valja istaći da u slovenskoj judikaturi odluke o stavljanju pod skrbništvo te imenovanju skrbnika donose sudovi, u skladu s odredbom čl. 262. Družinskog zakona,⁷⁹ bez provođenja postupaka radi lišenja poslovne sposobnosti.⁸⁰ Tuzemno statusno-pravno uređenje približit će se (paradigmatskom) slovenskom, koje se ugledalo na pojedina rješenja iz švedskog, njemačkog te austrijskog prava⁸¹ izostavljanjem uopće instituta o lišenju poslovne sposobnosti.

Institucionalni reformski potencijal u RH postoji, a mogao bi se djelotvorno iscrpiti (i) u osnivanju specijaliziranih (skrbničkih) sudova *pro futuro*. Dugoročne projekcije budućih kretanja djelovanja specijaliziranih sudova trebale bi rezultirati kvalitetnijom i učinkovitijom sudskom zaštitom te boljim (procesnim) jamstvima i pravnom sigurnošću osoba s invaliditetom. Usporedno, redovito provođenje kontinuiranih edukacija sudaca i ostalih sudionika dovodit će do novih interdisciplinarnih praktično-teoretskih (sa)znanja te radnih kvaliteta i alata potrebnih za postupanja i odlučivanja u ovoj statusno-pravnoj oblasti.

Sveukupno sagledavajući, uputno je nastaviti s obiteljskom i statusnom reformom, razvijanjem novih trendova i tendencija, činjenjem iskoraka u zaštiti najranjivijih osoba: osoba bez poslovne sposobnosti i (djece), priznavanjem tim osobama boljeg i adekvatnijeg procesnog položaja, uz prisutnost istinski kvalificiranih zastupnika.⁸²

---

⁷⁸ Aras Kramar, Slađana, *op. cit.*, u bilj. 43, str. 22.

⁷⁹ Družinski zakonik, Uradni list RS, br. 15/2017, 21/2018 – ZNOrg, 22/2019, 67/2019 – ZMatR-C, 200/2020 – ZOOMTVI, 94/2022 – odl. US u 94/2022 – odl. US.

⁸⁰ Kraljič, Suzana; Križnik, Alenka, *Pravni izzivi skrbništva*, Založba WD, Maribor, 2021, str. 344.

⁸¹ Kraljič, Suzana; Križnik, Alenka, *New Regulation on Guardianship for Adults in Slovenia*, International Survey of Family Law, Intersentia, Cambridge/Antwerp/Chicago, 2020, str. 251–264.

⁸² Uzelac, Alan, *Novo uređenje obiteljskih sudskih postupaka, Glavni pravci reforme obiteljskih parničnih postupaka u trećem obiteljskom zakonu*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2014, str. 32.

SUMMARY

REPRESENTATION OF PERSONS WITH DISABILITIES IN COURT PROCEEDINGS FOR THE DEPRIVATION AND RESTORATION OF CONTRACTUAL CAPACITY: IS THE REPRESENTATIVE'S POTENTIAL AND EFFECT FULL AND ADEQUATELY USED?

The Family Act as of 2015 has embodied, among other things, procedural novelties regarding the representation of persons with disabilities in court proceedings for the deprivation and restoration of work ability. This paper deals (empirically) with the procedural aspect of representation, as well as the position of other procedural subjects: persons with disabilities, courts, proponents, and experts. From the international legal aspect, an investigation is conducted on whether the standards of representation in reference judicial and representative practices, contained in the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, are internalised. Finally, conclusions are presented on the results of the conducted empirical research, and proposals are made for strengthening representative and judicial activity, activism, and discipline, as well as for the improvement of procedural and legal protection and ensuring the legal security of the research (target) group of persons with disabilities.

Keywords: Special Guardianship Centre, special guardians, procedure for deprivation and restoration of contractual capacity, proportionality test, anticipated orders

Aida Babović, doctoral student attending the postgraduate doctoral study programme in civil and family law sciences, University of Zagreb, Faculty of Law; university specialist in civil law and family law sciences, employed by the Croatian Social Work Institute, Čakovec Regional Office